

ОСНОВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Підручник

**За загальною редакцією кандидата економічних наук, професора,
заслуженого працівника освіти України В. В. Кулішова**

«МАГНОЛЯ 2006»

Львів

ББК У052

К 84

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав переслідуватимуться у судовому порядку.

Рецензенти:

Євтух М. Б. - доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;

Савельєв Е.В. - доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Черняк В.К.- доктор економічних наук, професор

Кулішов В.В., Падалка О.С., Вачевський М.В. та інші

Основи ринкової економіки: Підручник // За загальною редакцією В.В. Кулішова – Львів: Видавництво ПП "Магнолія 2006"- 472 с.

ISBN 978-617-574-089-7

«Магнолія 2006»

У підручнику послідовно викладено основні засади формування суспільної економічної думки, проблемних питань сучасної ринкової економіки, розвитку підприємництва та підприємств, національної економіки та її інтеграції в світову економіку в умовах глобалізації.

Для поглибленого засвоєння навчального матеріалу широко застосовано графіки, таблиці, формули для розрахунків, проблемні ситуації, практичні задачі. Це дозволяє студентам краще засвоїти навчальний матеріал чи навіть самостійно опанувати його.

Розрахований на викладачів, студентів та аспірантів факультетів, відділень економічного профілю

Може бути корисним для учнів шкіл, ліцеїв, гімназій, колегіумів економічного профілю а також для всіх тих, хто цікавиться економікою та робить перші кроки для її засвоєння.

УДК 657(075.8)

К 84

ISBN 978-617-574-089-7

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I. Вступ до економіки.....	11
Розділ 1. Розвиток суспільної економічної думки	11
1.1. Виникнення економічної думки.....	11
1.2. Економічна думка Середньовіччя.....	12
1.3. Еволюція класичної політичної економії.....	13
1.4. Сучасні економічні теорії і вчення.....	15
Розділ 2. Головні питання економіки.....	20
2.1. Економіка та її зміст.....	20
2.2. Ресурси і чинники виробництва.....	23
2.3. Проблема економічного вибору.....	24
2.4. Поняття та сутність ринку.....	28
2.5. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	30
2.5.1. Проблемні ситуації.....	30
ЧАСТИНА II. Ринкова економіка.....	31
Розділ 3. Основи теорії попиту та пропозиції. Ринкова рівновага.....	31
3.1. Попит на товари і послуги та його чинники.....	31
3.2. Пропозиція товарів та послуг і її чинники.....	33
3.3. Взаємодія попиту та пропозиції. Ринкова рівновага.....	36
3.4. Різновиди ринкової рівноваги.....	44
3.5. Формули для розрахунків.....	45
3.6. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	46
3.6.1. Проблемні ситуації.....	46
3.7. Практичні завдання.....	47
3.7.1. Приклади розв'язання задач.....	47
3.7.2. Задачі для вирішення.....	48
Розділ 4. Еластичність попиту і пропозиції.....	50
4.1. Поняття еластичності. Еластичність попиту.....	50
4.2. Фактори що впливають на еластичність попиту.....	53
4.3. Види еластичності. Перехресна еластичність.....	54
4.4. Еластичність пропозиції.....	57
4.5. Фактори що впливають на еластичність пропозиції.....	59
4.6. Формули для розрахунків.....	60
4.7. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	61
4.7.1. Проблемні ситуації.....	61
4.8. Практичні завдання.....	62
4.8.1. Приклади розв'язання задач.....	62
4.8.2. Задачі для вирішення.....	63
Розділ 5. Теорія поведінки споживача	64
5.1. Поняття корисності блага, сукупна та гранична корисність Закон спадної граничної корисності.....	64
5.2. Основні припущення теорії споживання. Криві байдужості. Гранична норма заміщення.....	69
5.3. Бюджетні обмеження, лінія можливостей споживача.....	69

5.4. Рівновага (вибір) споживача: ординалістський підхід	71
5.5. Рівновага (вибір) споживача: кардиналістський підхід	72
5.6. Ефект доходу і ефект заміщення	74
5.7. Поведінка споживача в умовах невизначеності результату	79
5.8. Формули для розрахунків	87
5.9. Запитання для роздуму, самоперевірки	88
5.9.1. Проблемні ситуації	88
5.10. Практичні завдання	89
5.10.1. Приклади розв'язання задач	89
5.10.2. Задачі для вирішення	91
Розділ 6. Індивідуальний та ринковий попит	93
6.1. Індивідуальний попит	93
6.2. Ринковий попит	95
6.3. Надлишок споживача	98
6.4. Формули для розрахунків	99
6.5. Запитання для роздуму, самоперевірки	100
6.5.1. Проблемні ситуації	100
6.6. Практичні завдання	100
6.6.1. Приклади розв'язання задач	100
6.6.2. Задачі для вирішення	101
Розділ 7. Ринкова влада: монополія і моносонія	103
7.1. Монополія: ринкова структура і її сутність	103
7.2. Монопольна влада та її вимірювання	104
7.3. Суспільні втрати (збитки) монопольної влади	106
7.4. Формули для розрахунків	108
7.5. Запитання для роздуму, самоперевірки	108
7.5.1. Проблемні ситуації	108
7.6. Практичні завдання	109
7.6.1. Приклади розв'язання задач	109
7.6.2. Практичні задачі	110
Розділ 8. Олігополія	112
8.1. Олігополія: поняття і характеристика	112
8.2. Характеристика та зміст моделей олігополії	114
8.2.1. Модель Курно	115
8.2.2. Модель Жозефа Бертрана	117
8.2.3. Модель ламаної кривої попиту	117
8.2.4. Модель Штакельберга	119
8.2.5. Модель цінового лідера	119
8.2.6. Моделі теорії ігор	121
8.3. Формули для розрахунків	121
8.4. Запитання для роздуму, самоперевірки	122
8.4.1. Проблемні ситуації	122
8.5. Практичні завдання	122
8.5.1. Приклади розв'язання задач	122

8.5.2. Задачі для вирішення	124
ЧАСТИНА III. Підприємництво та підприємство.....	125
Розділ 9. Підприємництво.....	125
9.1. Сутність підприємництва	125
9.2. Вибір підприємницької ідеї та реєстрація підприємства	127
9.3. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	130
9.3.1. Проблемні ситуації.....	130
Розділ 10. Підприємство	132
10.1. Підприємство: структура, форми, види	132
10.2. Державне регулювання підприємницької діяльності	137
10.3. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	143
10.3.1. Проблемні ситуації.....	143
Розділ 11. Капітал. Оборотність капіталу.....	144
11.1. Капітал: поняття, склад і структура.....	144
11.2. Оборотність капіталу	149
11.3. Ринок капіталу	152
11.4. Формули для розрахунків	154
11.5. Практичні завдання	157
11.5.1. Приклади розв'язання задач.....	157
11.5.2. Задачі для вирішення	157
Розділ 12. Витрати виробництва	159
12.1. Сутність і класифікація витрат виробництва.....	159
12.2. Витрати в короткостроковому періоді.....	161
12.3. Витрати в довгостроковому періоді.....	164
12.4. Графіки довгострокових і короткострокових витрат	167
12.5. Формули для розрахунків	170
12.6. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	171
12.6.1. Проблемні ситуації.....	171
12.7. Практичні завдання.....	172
12.7.1. Приклади розв'язання задач.....	172
12.7.2. Задачі для вирішення.....	174
Розділ 13. Собівартість продукції.....	176
13.1. Концепція собівартості продукції.....	176
13.2. Економічні елементи собівартості продукції	177
Розділ 14. Прибуток.....	181
14.1. Прибуток : поняття та види.....	181
14.2. Прибуток і рентабельність	182
14.3. Формули для розрахунків	183
14.4. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	184
14.4.1. Практичні завдання	184
14.4.2. Задачі для вирішення	185
Розділ 15 Трудовий потенціал	186
15.1. Продуктивність праці: сутність, методи визначення	186
15.2. Оплата праці: структура, форма, системи.....	188

15.3. Формули для розрахунків	193
15.4. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	195
15.4.1. Практичні завдання	195
15.4.2. Задачі для вирішення	195
Розділ 16. Стратегія ціноутворення	196
16.1. Цінова політика та методи визначення цін.....	196
16.2. Розробка цінової стратегії підприємства	199
16.3. Модифікація цін	200
16.4. Формули для розрахунків	201
16.5. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	202
16.5.1. Приклади розв'язання задач.....	202
16.5.2. Задачі для вирішення	202
Розділ 17. Ефективність виробництва.....	204
17.1. Суть та значення ефективності виробництва	204
17.2. Показники та шляхи ефективності діяльності підприємства	207
17.3. Ефективність виробництва: теоретичний аспект	210
17.4. Формули для розрахунків	213
17.5. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	215
17.5.1. Проблемні ситуації.....	215
17.6. Практичні завдання	216
17.6.1. Приклади розв'язання задач.....	216
17.6.2. Задачі для вирішення	216
Розділ 18. Антикризова політика підприємницької діяльності.....	218
18.1. Економічна безпека підприємства.....	218
18.2. Реструктуризація та санація підприємства.....	227
18.3. Банкрутство і ліквідація підприємства.....	233
18.4. Формули для розрахунків	240
18.5. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	240
18.5.1. Практичні завдання	240
18.5.2. Задачі для вирішення	242
ЧАСТИНА IV. Національна економіка.....	244
Розділ 19. Макроекономіка і показники обчислення	
національного продукту	244
19.1. Макроекономіка: поняття та суб'єкти.....	244
19.2. Обчислення національного продукту	246
19.3. Формули для розрахунків.....	252
19.4. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	254
19.4.1. Проблемні ситуації.....	254
19.5. Практичні завдання	255
19.5.1. Приклади розв'язання задач.....	255
19.5.2. Задачі для вирішення	257
Розділ 20. Економічні питання безробіття.....	259
20.1. Економічні цикли. Моделі економічних коливань	259
20.2. Зайнятість і безробіття.....	262

20.3. Інфляція: причини, види, наслідки.....	264
20.4. Безробіття та інфляція.....	268
20.5. Формули для розрахунків.....	271
20.6. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	273
20.6.1. Проблемні ситуації.....	273
20.7. Практичні завдання.....	273
20.7.1. Приклади розв'язання задач.....	273
20.7.2. Задачі для вирішення.....	274
Розділ 21. Споживання, заощадження та інвестиції.....	276
21.1. Споживання і заощадження та фактори, що їх визначають.....	276
21.2. Функція інвестицій.....	279
21.3. Рівновага на товарному і грошовому ринках в моделі ІЗ-ЛП.....	283
21.4. Формули для розрахунків.....	289
21.5. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	291
21.5.1. Проблемні ситуації.....	291
21.6. Практичні завдання.....	292
21.6.1. Приклади розв'язання задач.....	292
21.6.2. Задачі для вирішення.....	292
Розділ 22 Держава в ринковій економіці.....	294
22.1. Державне регулювання в ринковій економіці.....	294
22.2. Фіскальна (фінансова) політика держави.....	299
22.3. Грошово – кредитне регулювання.....	304
22.4. Державна політика України: проблеми та перспективи.....	311
22.5. Формули для розрахунків.....	315
22.6. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	316
22.6.1. Проблемні ситуації.....	316
22.7. Практичні завдання.....	316
22.7.1. Приклади розв'язання задач.....	316
22.7.2. Задачі для вирішення.....	318
Розділ 23. Економічне зростання.....	319
23.1. Економічне зростання: сутність та фактори.....	319
23.2. Неокласична модель економічного зростання Кобба-Дугласа та Солоу.....	321
23.3. Кейнсіанська модель економічного зростання Домара та Харрода.....	326
23.4. Формули для розрахунків.....	330
23.5. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	331
23.5.1. Проблемні ситуації.....	331
23.6. Практичні завдання.....	331
23.6.1. Приклади розв'язання задач.....	331
23.6.2. Задачі для вирішення.....	332
ЧАСТИНА V. Міжнародні відносини та глобалізація економіки.....	333
Розділ 24 Міжнародні економічні відносини.....	333
24.1. Міжнародна торгівля та платіжний баланс.....	333
24.2. Міжнародна валютна система.....	336
24.3. Фіскальна і монетарна політика при плаваючому валютному курсі.....	340

24.4. Фіскальна і монетарна політика при фіксованому валютному курсі	344
24.5. Формули для розрахунків	346
24.6. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	347
24.6.1. Проблемні ситуації.....	347
24.7. Практичні завдання	348
24.7.1. Приклади розв'язання задач.....	348
24.7.2. Задачі для вирішення.....	348
Розділ 25. Глобалістика та глобалізація: наука і методологія.....	350
25.1. Глобалістика: поняття, наука, методологія	350
25.2. Глобалізація: поняття, наука, методологія	353
25.3. Процеси глобалізації та їх наслідки	357
25.4. Запитання для роздуму, самоконтролю.....	360
25.5. Питання для обговорення.....	360
Розділ 26. Зростання глобалізації світової економіки	361
26.1. Транснаціональна експансія у світовій економіці.....	361
26.2. Фінансова глобалізація: сутність та наслідки.....	367
26.3. Валютна глобалізація: сутність та наслідки.....	369
26.4. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	371
26.5. Питання для обговорення.....	371
Розділ 27. Система критики глобалізації	372
27.1. Криза глобалізації і критика корпоративного глобалізму	372
27.2. Оцінка альтернативи глобалізації.....	377
27.3. Альтерглобалізм: становлення і перспективи розвитку	381
27.4. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	385
27.5. Питання для обговорення.....	385
Розділ 28. Конкурентна стратегія України та сценарії	
глобального розвитку.....	386
28.1. Конкурентна стратегія розвитку України в умовах глобалізації.....	386
28.2. Сценарії глобального розвитку	390
28.2.1. Футуристичні сценарії глобального розвитку.....	390
28.2.2. Сценарій розвитку «ідеальної» держави	
у напрямку до сталого розвитку	395
28.3. Запитання для роздуму, самоперевірки.....	400
28.4. Питання для обговорення.....	401
Економіка серйозно і жартома (замість післямови)	402
Розминка	403
Економічні ігри.....	406
Ситуації та задачі-жарти.....	422
Економічні головоломки.....	426
Економічні кросворди.....	433
Економічний ребус	443
Відповіді.....	444
Термінологічний словник.....	451
Використана література.....	469

ПЕРЕДМОВА

Суспільство живе в надзвичайну епоху. Безперервні зміни та глобальні перетворення є її незаперечною ознакою. Усе змінюється настільки швидко, що людина ледь встигає за ними. Усі ці зміни вимагають від сучасної особистості швидкої реакції, гнучкості, готовності до будь-яких перетворень. А отже, постає необхідність розвитку креативного потенціалу як умови успішної кар'єри. Окрім суто професійних економічних знань стають важливими також універсальні управлінські навички – вміння створювати команду, бути лідером, займатися пошуком та аналізом інформації. Це дозволяє майбутньому фахівцеві бути мобільним на ринку праці, переходити з однієї сфери в іншу.

Отже, сучасна економіка бурхливо увійшла у наше життя, іншими словами, ми стали її невід'ємною частиною.

Сьогодні український читач розбещений потоком різноманітної літератури з економіки-підручників та навчальних посібників. Тому написання цієї книги в наших умовах вимагає певної універсальної методології.

Мета авторів – познайомити студентів, учнів шкіл, ліцеїв, гімназій, колегіумів економічного профілю, а також всіх тих, хто самостійно вивчає економіку, починаючи з азів цієї науки до конкретних економічних питань, а саме, сучасні умови господарювання та функціонування економіки України – країни з ринковою економікою, удосконалення економічної діяльності галузей національної економіки та її інтеграції в європейську та світову економіку. Це і надихнуло авторів на написання книги.

Зрозуміло, що підручник з економіки неможливо було написати без певного педагогічного досвіду в цій галузі, апробації у вигляді підручників і навчальних посібників для учнів та студентів вищих навчальних закладів освіти України, поставивши в центр освітнього процесу саме особистість учня, студента, розвиток його творчих здібностей, який сам намагається віднайти свої методи і способи пізнання навколишнього світу, розуміти сучасні тенденції, економічні та соціальні процеси і формування ними системи професійних знань з економіки.

Пропонована книга започатковує розгляд питань розвитку суспільної економічної думки, її еволюція та сучасні економічні теорії та вчення.

Наступні розділи охоплюють широке коло проблемних питань сучасної ринкової економіки, в основі яких є знання законів попиту та пропозиції, конкуренції та монополії, розвиток підприємництва та підприємницької діяльності, національної економіки та аналіз явищ, що протидіють її розвитку, зокрема інфляції та безробіття. Розглядаються альтернативні погляди різних економічних шкіл і течій із найважливіших проблем економічного життя. Не залишилися без уваги проблеми функціонування України в умовах ринкової економіки, утвердження міжнародних стандартів економічної свободи.

Вивчаючи глобальні економічні проблеми з нових світоглядних, концептуальних позицій, дасть змогу, усвідомлювати існуючі та гіпотетичні суперечності економічного життя, використовувати їх у господарській практиці. Таких підхід має надзвичайно важливе значення для інтеграції національної економіки в світову в умовах глобалізації економіки.

До кожного теоретичного розділу додаються запитання для самоперевірки, проблемні ситуації та практичні завдання, які можуть бути використані в процесі поточної роботи. Це дає змогу студенту та учню не тільки краще засвоїти навчальний матеріал, а й самостійно вивчати його, а викладачам проводити проміжні та підсумкові перевірки знань студентів.

Вирішуючи задачі, розглядаючи конкретні ситуації, можна навчитись різним методам економічного аналізу, самостійно оцінювати економічну реальність і робити висновки, прогнози.

На завершення автори пропонують поговорити про економіку серйозно і жартома. З цією метою в книгу включені економічні ігри, логічні та жартівливі задачі, головоломки, кросворди, що дозволить підвищити зацікавленість до предмета, що вивчається та набути важливого досвіду розв'язання економічних задач.

Підручник підготовлений авторським колективом викладачів та науковців України:

- кандидат економічних наук, професор, заслужений працівник освіти України Кулішов В.В., загальна редакція, передмова, розділи 5, 6, 7, 12, 24, у співавторстві розділи 2, 3, 4, 8, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 23, 27 (м. Кривий Ріг);
- доктор педагогічних наук, професор, член – кореспондент НАПН України, заслужений працівник освіти України Падалка О.С., розділи 1, 22, 25, у співавторстві розділи 17, 21, 23 (м. Київ);
- доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВО України Вачевський М.В., розділи 6, 11, 18, 28, у співавторстві розділи 3, 10, 13, 14, 16 (м. Дрогобич);
- кандидат філософських наук, доцент, заслужений працівник освіти України Кільова Г.О., розділи 15, 20, у співавторстві розділи 17, 19 (м. Київ);
- кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Мадзігон В.В., розділи 8, 9, у співавторстві розділи 4, 10, 13, 27 (м. Київ);
- аспірант Кулішов В.С., у співавторстві розділи 2, 10, 19, замість післямови (м. Київ).

Автори будуть вдячні за відгуки та побажання щодо вдосконалення змісту і структури книги, які можуть надсилатися на адресу видавництва.

Кулішов Володимир Васильович, Падалка Олег Семенович,
Вачевський Мирон Васильович, Кільова Ганна Олексіївна,
Мадзігон Віктор Васильович, Кулішов Володимир Сергійович

ОСНОВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Навчальне видання

Підручник

Керівник видавничого проекту В. М. Піча

Формат 70x100/16. Папір друк. №2. Гарнітура Times New Roman

ПП «Магнолія 2006»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»